

نگاهی به رمان جذاب «اسماعیل» اثرامیر حسین فردی که نمونه موفق‌ی از ادبیات انقلاب است

همپای اسماعیل در عشق و مبارزه

انقلاب‌ها، نهضت‌ها، جریان‌های سیاسی، فرهنگی و اجتماعی بزرگ دنیا، بخش زیادی از ماندگاری خود را مرهون آثار هنری، ادبی و فرهنگی هستند که به بازگویی اهداف، آرمان‌ها و چگونگی ظهور و تحقق آن‌ها پرداخته‌است. انقلاب اسلامی کشور ما هم که شکل‌گیری و شکوهِش، ظرفیت بالایی برای خلق آثار هنری دارد، همواره الهام‌بخش هنرمندان، شاعران و نویسندگانی بوده که پیوندی عمیق با آرمان‌های انقلاب داشته‌اند؛ هنرمندان و نویسندگانی که سقیران و امانتداران متعهدی هستند برای روایت آنچه از انقلاب درک کرده‌اند برای

نسل‌های بعد. در این بین، هنر داستان‌نویسی به دلیل قابلیت بالا و ظرفیت ویژه‌ای که در پردازش جامع و کامل موضوعات دارد، همواره نقشی پررنگ و قابل‌تأمل در این مسیر داشته است؛ طوری که با مطالعه داستان‌ها و رمان‌های حوزه ادبیات انقلاب اسلامی، تا حد زیادی می‌توان درک روشنی از حال و هوای ایران آن روزها و سبک زندگی مردم در روزهای منتهی به انقلاب اسلامی داشت. امروز به یکی از محبوب‌ترین نویسندگان این عرصه و آثار او می‌پردازیم، مرحوم «امیرحسین فردی»، خالق اثر خواندنی «اسماعیل». با ما همراه باشید.

نگاهی کوتاه به رمان اسماعیل

پله‌های تکامل اسماعیل

یکی از شاخص‌ترین آثار «امیرحسین فردی» و یکی از آثار درخشان عرصه ادبیات انقلاب اسلامی، رمانی به نام «اسماعیل» است. «اسماعیل»، روایت مبارزات یک جوان و شیفتگی او نسبت به انسانیت، آزادی و اسلام است. این رمان داستان زندگی جوانی از جنوب تهران را بازگو می‌کند که ظهور عشقی زمینی، باعث آشفتنگی و به هم ریختگی‌اش می‌شود و این به هم‌ریختگی روحی، او را مستعدنزدیکی به انقلاب می‌کند. نزدیکی به انقلاب و آشنایی با مبارزان انقلابی، زندگی این جوان را دچار تحولی شگرف می‌کند و پایانی عجیب را برای وی رقم می‌زند. رمان اسماعیل، نوشته فردی را انتشارات سوره مهر منتشر کرده‌است. قیمت پشت جلد این کتاب در نوبت پنجم چاپ، ۶۹۰۰ بوده‌است. ادامه رمان اسماعیل تحت عنوان «گرگ سالی» از سوی انتشارات سوره مهر، خرداد ۱۳۹۲ و پس از فوت فردی با قیمت پشت جلد ۲۰۹۰۰ به چاپ رسیده. اسماعیل در کشورهای روسیه، انگلیس و آمریکا هم ترجمه و منتشر شده‌است.

نگاهی به مهم‌ترین ویژگی‌های رمان اسماعیل

قدم به قدم با اسماعیل

● یکی از ویژگی‌های مهم رمان اسماعیل، زبان و لحن متفاوت اما دلنشین آدم‌های قصه است. این ویژگی آنقدر ملموس است که حتی می‌توان در بررسی ادبیات شفاهی مردم ایران در روزهای منتهی به انقلاب اسلامی، از این کتاب بهره گرفت.

«گلوی یکی از شیشه‌های نوشابه را گرفت و با در باز کن، تشنگت روی در شیشه را پک، پند اند!»

● همه ما گاهی در لحظه‌هایی، کارهایی کرده‌ایم که با عقل و منطق و استدلال جور در نمی‌آید، اما این اتفاقات به طور معمول جایی در فیلم‌ها و کتاب‌ها ندارد. منتها در رمان اسماعیل به وفور از این لحظات ناب و غیرمنتظره پیدای می‌شود. «نمی‌خواست از روی ریل بیفتد. با خودش می‌گفت اگر بیفتم، می‌سوزم. نمی‌خوام بسوزم. می‌ترسید ولی نمی‌دانست چرا اتجاست؟»

● عشق در رمان اسماعیل جایگاهی برجسته دارد و به کل، زندگی شخصیت اصلی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. «فهمید که نمی‌تواند نگاه نکند، نمی‌تواند نادیده بگیرد، نمی‌تواند به عقب برگردد و زندگی را از زمانی شروع کند که آن اتفاق برایش نیفتاده بود؛ دیگر دیر شده بود.»

● وجدان یکی از شاخصه‌های انسانی است اما از آنجایی که نامرئی است، به طور معمول در ادبیات هم حضوری نامرئی دارد. برعکس این رمان که وجدان در آن پررنگ است. مثل جایی که اسماعیل در نامه به معشوقش می‌نویسد: «به خدا، به جان شما بدم نجاست را قبول نکرد، دور ریخت. شاهد بودید که چقدر عقی زدم. چقدر استغراق کردم. هیکلم نجاست را قبول نکرد. پس زد. به جان خودم، به جان عزیز شما دیگر بکشندم هم طرفش نمی‌روم.»

● توصیف‌هایی بی نظیر کتاب بجا و مناسب است و حوصله خواننده را سر نمی‌برد بلکه کاملاً موقعیت را برای او مجسم می‌کند.

«چند بار استکان چای را میان انگشتانش چرخاند و گرمای آن را حس کرد. حبه‌قندی برداشت، ابتدا آن را در استکان فرو برد و با چای داغ خیساند، بعد گذاشت توی دهنانش و رویش استکان چای را هورت کشید. حبه‌قند روی زبانش از هم‌وارفت و در دهنانش پخش شد.»

● در نهایت این که، ویژگی مهم شخصیت اصلی داستان (اسماعیل)، این است که سد اتفاقات سرنوشت نمی‌شود، بلکه آن‌ها را در خود هضم می‌کند و در جای جای کتاب، اسماعیل شناگری صوری می‌شود که در جهت موافق با رودخانه زندگی شنای می‌کند.

رحیم مخدومی، نویسنده در گفت‌وگو با زندگی‌سلام،

ادبیات انقلاب واقع‌گرا، صریح و مردمی است

نعیمه مونس‌ی - «رحیم مخدومی» متولد ۱۳۴۵ در ورآمین و دانش‌آموخته علوم تربیتی، یکی از چهره‌های فعال و پرکار ادبیات دفاع مقدس است که ما با کتاب‌های «جنگ پابرهنه»، «مردان درد»، «چه کسی ماشه را خواهد کشید» و... می‌شناسیمش. زندگی‌سلام به بهانه مرور فعالیت‌های امیرحسین فردی و رمان اسماعیل، با او که آثار درخشان و زیادی در زمینه خاطره‌نگاری، رمان، داستان کوتاه و نمایشنامه در حوزه ادبیات دفاع مقدس پدیدآورده، گفت‌وگویی درباره آثار خلق شده ذیل عنوان ادبیات انقلاب داشته که خواندنی است.

■ تفاوت سبک و حال و هوای ادبیات انقلاب با دیگر سبک‌های ادبیات معاصر چیست؟

یکی از ویژگی‌های قابل توجه ادبیات انقلاب که تفاوت آن با دیگر سبک‌ها هم به شمار می‌آید، واقع‌گرایی و مستندنگاری آن است. آثاری مثل شعر، قصه و رمان به طور معمول، برایه تخیل شکل می‌گیرد اما همین‌ها در حوزه ادبیات انقلاب، با الهام از واقعیت خلق می‌شوند و به این ترتیب، نقش مهمی در انتقال تاریخ شفاهی کشورمان به نسلی که انقلاب را درک نکرده‌اند، دارند.

■ ریشه این واقع‌گرایی چیست؟

علت واقع‌گرایی این سبک، وجود سوژه‌های جذاب و منحصر به فرد در متن فراز و نشیب‌های انقلاب است. به طور معمول شاعران، نویسندگان و فیلم‌نامه‌نویس‌ها به دنبال سوژه‌های جذاب هستند و از آنجا که این سوژه‌ها را در واقعیت پیدا نمی‌کنند، دست به دامن تخیل می‌شوند. ولی وقتی تاریخ انقلاب سرشار از موضوعات جذاب و اتفاقات ویژه و جزئیات منحصر به فرد است، چه نیازی به خیال‌پردازی است؟

■ دیگر ویژگی‌های مهم ادبیات انقلاب چیست؟

یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های این سبک، صراحت است. صراحت و جسارتی که جذاب و راهگشاست. از آنجا که انقلاب، یک حرکت صریح بود و واکنش مردم در اعلام عدم رضایت از وضع موجود با اعتراض‌های صریحی شکل گرفت، این صراحت به ادبیات انقلاب هم منتقل شده و ادبیاتی صریح و شفاف، گاهی حتی معترضانه خلق کرده‌است که جذابیت خاص خودش را دارد. خصوصیت دیگر این گونه، درست‌ماند خودانقلاب، مردمی‌بودنش است. انقلاب از دل مردم و توده‌ها برخاست و ادبیات انقلاب هم مردمی است. یعنی همان مردمی که کف خیابان بودند، قلم به دست گرفتند و این ادبیات را شکل دادند.

■ کدام هنرمندان و کدام آثار این حوزه، بهتر از بقیه گفتمان انقلاب اسلامی را به مخاطب منتقل کرده‌اند؟

همه آثار این حوزه، درخشاند. منتها به نظر من در آثار سلمان هراتی، قیصر امین‌پور و حسن حسینی، در خشش خاصی دارد و در زمینه داستان رضا رهگذر و امیرحسین فردی آثاری برجسته دارند. آثار این افراد به این خاطر دلنشین و خواندنی است که خودشان در دل انقلاب، پا به پای مردم در حرکت بودند و بعدتر بر حسب ضرورت قلم به دست گرفتند و مبارزه را در عرصه ادبیات ادامه دادند که خوب، در نهایت خالق آثاری ما ماندگار شدند که ادبیات انقلاب با آن‌ها شناخته می‌شود. به شکل کلی، همه آثاری که در زمینه ادبیات انقلاب شکل گرفته، هر کدام مثل قطعه‌ای از یک جورچین، تصویر انقلاب مردمی ایران را تکمیل و واضح می‌کند.

نگاهی به شخصیت و فعالیت امیرحسین فردی

کودک، داستان، انقلاب؛ سه دغدغه مهم فردی

«امیرحسین فردی» روزنامه‌نگار، نویسنده برجسته انقلاب اسلامی و فعال عرصه ادبیات داستانی، متولد سال ۱۳۲۸ در روستایی در اردبیل بود. سابقه ۳۱ ساله سردبیری و مدیرمسئولی فردی در «کیهان بچه‌ها»، او را به چهره‌ای آشنا با دنیای رنگارنگ و خیال‌انگیز کودکان و قصه گفتن را به یکی از ویژگی‌های مهم فعالیت حرفه‌ای‌اش تبدیل کرد. فعالیت‌های امیرحسین فردی در طول حیاتش، سه محور اصلی داشت: «کودک»، داستان، انقلاب» و این دغدغه‌ها در بیشتر مسئولیت‌هایی که او عهده‌دار بود، مثل: عضویت در شورای داستان کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، عضویت در شورای داستان بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، مسئولیت شورای ادبیات داستانی نیروی مقاومت بسیج و مدیریت کارگاه قصه و رمان حوزه هنری و... دیده می‌شود. یکی از قدم‌هایی که فردی، به واسطه روحیه انقلابی‌اش برداشت، تأسیس کتابخانه مسجد جواد الائمه تهران و تشکیل شورای نویسندگان آن است که همین گروه، ستون‌های اولیه حوزه هنری را بنیان گذاشتند. حضور فعال و موثر او در عرصه‌های نوشتاری و اجرایی حوزه ادبیات انقلاب اسلامی، به ویژه حضور چشمگیر و آثار درخشانش در ادبیات داستانی از او چهره‌ای توانمند، سختکوش و مقاوم تصویر کرده است. امیرحسین فردی در سال ۱۳۹۲ هجری شمسی به علت عارضه قلبی درگذشت. زندگی‌نامه شخصی و حرفه‌ای این نویسنده و فعال فرهنگی را یکی از شاگردانش در قالب یک زندگی‌نامه داستانی به رشته تحریر درآورده که توسط انتشارات برهان منتشر شده است. از میان آثار فردی می‌توان به «اسماعیل»، «آشپانه ده مه»، «سیاه چمن»، «گرگ سالی»، «یک دنیا پروانه» و «کوکب جنگلی» اشاره کرد.

درباره نقش ادبیات داستانی در انتقال مفاهیم انقلاب اسلامی

داستان در خدمت ارزش و آرمان

انقلاب‌ها هر چند در بدو پیروزی، بیشتر و سریع‌تر از هر عرصه دیگری، بر نظام‌های سیاسی و اجتماعی آن کشور تأثیر می‌گذارند اما به مرور زمان، تأثیر انقلاب بر حوزه‌های فرهنگی و ادبی هم نمایان شده و رفته رفته دیدگاه‌ها و مکاتب ادبی نو متولد می‌شود. ادبیات داستانی معاصر ایران هم که در سال‌های قبل از انقلاب اسلامی دچار رکود و تکرار شده و حتی در مقطعی به بن‌بست رسیده بود، با وقوع انقلاب اسلامی جان دوباره‌ای گرفت و حرکت مردم و مبارزات و اتفاقات و حوادث بگر و ناب انقلاب، تا حد زیادی نویسندگان ادبیات داستانی معاصر را به بومی‌نویسی دعوت کرد. تغییر و تحول اساسی و بنیادینی که انقلاب اسلامی ایران در شاخه‌های مختلف هنر، از جمله داستان و شعر پدید آورد، به هیچ وجه قابل انکار نیست. این تحول و دگرگونی به گونه‌ای است که هنر و ادبیات ایران را به سادگی و وضوح می‌توان به دو بخش قبل و بعد از انقلاب، تقسیم و تفاوت‌های آشکار آن را در جنبش و مینا و ماهیت تحلیل کرد. هر قدر تحولات سیاسی و اجتماعی انقلابی عمیق‌تر باشد، موجب دگرگونی‌های ژرف‌تری در ادبیات آن کشور می‌شود؛ زیرا پیوند هنر و ادبیات با اجتماع به ویژه از دیدگاه تعهد و مسئولیت‌پذیری امری بدیهی است. ادبیات انقلاب اسلامی ادبیاتی است متعهد، از مردم و برای مردم و برای بیان مسائل آنان. این ادبیات، فنی و خالی از وظیفه و رسالت نیست. بلکه بیان خشم و توفان روحی شاعران و نویسندگانی است که از میان توده مردم برخاسته و در کوره داغ حاسه آفرینی‌ها و ایثارها صیقل یافته‌اند. هدف این ادبیات، ابلاغ ارزش‌های والای انسانی است، لذا حرفی نو ندارد. با توجه به این که حوادث و اتفاقات ناب و سوژه‌های بکر، جانیامیه ادبیات داستانی است و انقلاب‌ها ذاتاً منبع این نوع سوژه‌ها هستند، بالطبع نویسندگان به مدد آن‌ها آثار متنوع و متعددی خلق می‌کنند. با پیروزی انقلاب اسلامی ایران و ایجاد بستر مناسب و آزاد، نویسندگان حرفه‌ای که پیش از انقلاب به بلوغ فکری رسیده بودند به همراه شاگردان جوان خود، عرصه ادبی را در اختیار گرفتند و دست به خلق آثار ماندگاری زدند. افرادی مثل مرتضی سرهنگی، محمدرضا سرشار، علی مدونی، حبیب احمدزاده، امیرحسین فردی و... از جمله این نویسندگان هستند که در زمینه ادبیات داستانی انقلاب اسلامی، آثار درخشانی خلق کردند؛ آثاری که هر کدام با استفاده هنرمندانه از ظرفیت قصه و رمان و داستان برای انتقال فرهنگ و تاریخ انقلاب اسلامی، گام موثری در راستای تبیین آرمان‌ها و ارزش‌هایی که به خاطرشان انقلاب شد، برداشتند. آثاری که باید در کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان نسل انقلاب و در دسترس نسل پنج و شش انقلاب اسلامی باشد و از اولین گزینه‌های هدیه برای مطلاعه.